

KUTADGU BİLİĞ'DE BULUNMA HÂLİ EKİNİN FONKSİYONLARI

Sibel BAYRAKTAR

Orta Türkçe dediğimiz, X-XV. yüzyıllar arasını kapsayan dönem Türklerin Orta Asya bozkırlarında İslâmı buluşup, yepyeni bir ilim ve kültür dairesine girdikleri dönemdir. Bu bereketli dönemde, Türk edebiyatının en orijinal temsilcileri, Kaşgarlı Mahmut ve Balasagunlu Yusuf Has Hacip'tir. Bu iki dev şahsiyet, Türk dili ve Türk edebiyatı için teknik ve anlam ufuklarını alabildiğine genişletmiş ve zenginleştirmişlerdir.

Kutadgu Bilig İslâm-Türk klâsik edebiyatının ilk eseridir. Çok okunan ve sevilen bu eser bize devrinin gelenek ve göreneklerinden birçok bilgiler vermekle kalmayıp, temiz ve seçkin Türkçesiyle gramer bilgilerimizi geliştirmede birçok yararlar sağlamaktadır. Eser, yüzlerce araştırmaya konu olmuştur, olmaya da devam edecektir. Çünkü bu müstesna eser dil bilgisiyle ilgili birçok konuyu aydınlatacak kudrete sahiptir.

Bilindiği gibi Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Yani, kelimelere yeni anlamlar ve şekiller vermek istediğimizde bunu kelimelerin sonuna yaptığımız eklerle gerçekleştiririz. Muharrem Ergin'e göre "Dil lügat gibi bir kelime yığınınından ibaret değil, bir kelime örtüsü şeklindedir. Bu örgünün bağlayıcı unsurları ise çekim ekleridir."¹ Diğer bir ifadeyle: "Hal fiile doğrudan bağlanan, fiili doğrudan ilgilendiren isimlerin bu bağlama ve ilgi sırasında içinde buldukları durumdur."²

Türkçedeki isim çekimi eklerinin birbirinin görev sınırına girmeleri, yani bir isim çekimi ekinin gerektiğinde başka bir isim çekimi ekinin de yerini tutabilmesi Eski Türkçeden beri biline gelen bir özelliktir. Bilindiği gibi Köktürk metinlerinde bulunma hâli eki aynı zamanda ayrılma hâli görevindedir. "Tabgaç Kaganta bedizçi kelürtüm" (Tabgaç hükümdarından nakkaş getirttim) K.T. S. 11; "Yır Teñri törümüşte berü" (Yer ve gök yaratıldığından beri) gibi. Bu görev yer yer Orta-Türkçede ve daha sonraki İslâmî devir eserlerinde de süre gelmiştir. "Kırk yılda kidin" (Kırk yıldan sonra) "kiçigde katıglansa" (Küçükten katlansa), "añsuzda dilküye bir boy-nuz urdular", "kırk yıl geçti aradan" vb.³

¹ Prof.Dr. Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* § 163.

² Doç.Dr. Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Hal Ekleri*, s. 171.

³ Prof.Dr. Zeynep Korkmaz, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II. Cilt, TDK Ankara 1995, s. 224.

Bilindiği gibi ayrılma hâli (ablatif) ismin kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren hâlidir, +dan, +den, +tan, +ten ekleriyle yapılır. Eski Türkçe döneminde +dın, +dın, +tın, +tin; "n" ağzında nadiren +tan vb. Kitabelerde bu şekil kand(ı)n "nereden" ve taşdın d(ı)n "dışarıdan" a kadar gelir. +Tan vb. şekli, ayrılma hâlini kitabelerde olduğu gibi sık sık bulunma hâli ile ifade eden "n" ağzına hastır. Bu ekin, şekil olarak ayrılma hâli ile aynı menşeyden olabileceğinin söylenmesi yerinde olur⁴.

Eski Türkçede lokatif ve ablatif her iki çekim eki müşterek olup, +da, +de, +ta, +te'dir. Kaganda (kağanda, kağandan) budunda (budunda, budundan) gibi. Ekin belirtilmesinde kesin bir kaide yoktur. Ancak r, l, n'den [sonra -ta, -te'dir. Bazen de mükerrer konson olan -ld, -lt, -nd, -nt ile yazılır (Alt. Gr.*182)]. Yalnız "kandın" (nereden) kelimesinde ablatif eki kendini gösterir gibidir. Yapısı açıklanamayan oguzdındın (Oğuzdan) bu yana; taşdındın (dışarıdan) kelimesi de, ihtiyatla buraya girebilir⁵. Ancak burada ek yığılması hâdisesinden söz etmemiz gerekir. Zeynep Korkmaz'a göre "taş+dın+dın" kelimesinde bu durum vardır⁶. kim+i+si, bir+i+si, munta+da vb. olduğu gibi.

+ta bulunma hâli aslında: "bir yerde bir zamanda bulunma, nadiren bir yerden, bir yere kadar, +dan beri, bir zaman esnasında, bir şeyle" manalarını veren biraz belirsiz bir bağlı idi. İlk gitgide bulunma hâli ayrılma hâlinen (+dan) ve yaklaşma hâlinen (+a) ayrıldı. Kitabelerde ve ekseriya "n" ağzı yazmalarında, yer yer de "y" ağzlarındakilerde bu şekil hâlâ ayrılma hâlini de ifade eder: Sol kolunun üstünde bazun (sol kolun üstünden bağlasın). Mahayan nomta art- (Mahayan'dan geçmek.)⁷

Timurtaş'ın kaydettiği bilgilere göre: Metinlerimizde bir yerde bugün -dan ile ifade edilen meful için -da eki kullanılmıştır. Bu, fiilin ablatif yerine lokatif mefulü alması demektir: Yarı agzında öpen canı dudagında öper/ Çünkü kevser suyunun la'li susagında öper (Ş.R. 35-1)⁸

Dr. Nevzat Özkan Uygur ve Gagavuz Türkçelerindeki hâl eklerinin görev değişikliklerini incelediği makalesinde çıkma hâli yerine bulunma hâlinin kullanılması olayını da incelemiştir: Uygur Türkçesi için verdiği örnekler:

"oniki yıl senin derdinde bir divane boldum men" (V.K.55) "Sen oldun Rabi'a ışkında men Se'din kibi yandım" (V.K.55) Şu korkunçlukta talaga çıkıp" (Y.A. 134)

Gagavuz Türkçesi için verdiği örnekler:

⁴ A. Von Gabain *Eski Türkçenin Grameri*, § 183.

⁵ Prof.Dr. Ahmet Caferoğlu, *Türk Dili Tarihi*, s. 138.

⁶ Prof.Dr. Zeynep Korkmaz, "Türkçede ek yığılması olaylarının meydana gelişi üzerine", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II. Cilt, s. 89.

⁷ A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, TDK yayı. 332, Ankara, 1988, s. 110.*396.

⁸ Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, s. 140.

"Varaklıya pindi yolda geçar bir maşınaya (P.99) "Aaç sallanırmış kökünde nesa" (M.43)⁹

Saha Türkçesinde de bulunma hâli eki çıkma hâli fonksiyonunda görülebilmektedir: aruta "yağdan" kinigete "kitaptan" ogoto "çocuktan" bōrōtō "kurttan"¹⁰

Zeynep Korkmaz'ın dikkat çektiği konu Batı Anadolu ağızları arasında yük-leme (akuzatif) hâli ile yönelme (datif) hâlinin birbirlerinin yerine geçmesi hâdisesidir. Korkmaz bu araştırmasında hâl eklerinin birbirinin yerine geçme hâdisesini sorgulamakta ve doğrudan doğruya o bölgenin kendi ağız yapısındaki değişme ve gelişmelerin öteki bölgelerin ağızlarındaki benzerleri ile de birleştiren ortak bir sebebe mi dayanmaktadır? Böyle bir şekil ve görev ayrılığına Türk dilinin eski ve yeni başka alanlarında rastlamak mümkün müdür? Ayrıca, niteliği bakımından fonolojik bir olay mıdır? Yoksa, belirli eklerin değişik görevler yüklenmesinden ileri gelen bir şekil bigisi olayı mıdır? Yahut da Türkçedeki bazı fiillerin değişik anlamlarla kullanılmasının, bağlı buldukları isim hâllerini etkilemesinden doğan bir sentaks değişikliği mi söz konusudur? Yani fiillerin rejimi ile ilgili bir durumla mı karşı karşıyayız? Sorularına cevap aramaktadır¹¹.

Turgut Günay *Rize İli Ağızları* adlı doktora çalışmasında isimlerin çağır-, al-, dişle- gibi belirli bazı fiillerle olan bağlantılarında yönelme hâli yerine yükleme hâli ekleri aldığını tespit etmiştir. "Ona çağurayım": Onu çağırayım; "duman aldı dağlara": duman aldı dağları; "meyveye dişlemiş": meyveyi dişlemiş gibi¹²

Ayrıca, bak-, yan-, içir-, yedir-, ağla-, bin-, iliş-gibi fiillerle kullanılan yönelme görevinin yükleme hâli ile karşılandığını söylemektedir: "Ev içini baksana": ev içine baksana; "bakayım karnuni" karnına bakayım; "beni ağladunuz mi?" bana ağladınız mı? gibi¹³.

Ahmet Buran'a göre de Anadolu ağızlarında sıkça bulunma hâli ekinin çıkma hâli eki fonksiyonunda kullanıldığı görülmektedir. Bu eski Türkçeye ait bir özelliğin Anadolu ağızlarında yaşayan şeklidir: Doğruda doğru (KİA 196/17/16) Orta asyada gelmişler (KBAYA 206/26/21)¹⁴

Biz de bu araştırmamızda, *Kutadgu Bilig*'de isim hâl eklerinden bulunma hâli (locative) ekinin, çıkma-ayrılma (ablative) hâli yerine kullanılması ile ilgili oluşumları ve bu arada, bulunma hâlinin üstlendiği diğer görevleri incelemeye çalıştık.

⁹ Yard. Doç. Dr. Nevzat Özkan, Tuncer Gülensoy Armağanı, *Uygur Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde Hal Ekleri Görev Değişikliği*, s. 312.

¹⁰ Dr. M. Fatih Kirişçioglu, *Saha Türkçesi Grameri*, s. 60.

¹¹ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II. Cilt, TDK yay., Ankara, 1995, s. 223.

¹² Turgut Günay, *Rize İli Ağızları*, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1997, s. 110, 2/a.

¹³ a.g.e., s. 110, 2/c.

¹⁴ Doç. Dr. Ahmet Buran, *Anadolu Ağızlarında İsim Hal Ekleri*, s. 176.

Bulunma Hâli Ekinin Çıkma Hâli Fonksiyonunda Kullanılması:

En çok çekim edatlarıyla birlikte kullanıldıklarında bu fonksiyon değişikliği ile karşılaşırız:

İsimlerle

-de adın: A. Von Gabain'e göre ad- fil kökünden -n zarf-fiil eki ile türetilmiştir. "-den başka" anlamına gelmektedir¹⁵.

İsim cümlesinde özne grubunu teşkil eden edat grubunun isim kısmını meydana getirmiştir. "*İkide adın yok tapugçı işi*" (4746) "Hizmetkârların bu iki şeyden başka kazancı yok".

İsim cümlesinde nesne olmuştur. İsim tamlamasının tamlayanı durmumdadır. "*Ökünçte adın yok* bu kalmış kününğ" (1397) "Kalan günlerde de pişmanlıktan başka bir şey yoktur."

Fiil cümlesinde dolaylı tümleç durumundadır. kıl- yardımcı fiilini almıştır. "*Könide adın kılma halkka öçün*" (5598) "Halka kızıp onlara karşı doğruluktan ayrılma".

Emir cümlesinde zarf tümleci görevindedir. Edat grubunun isim unsurunu oluşturur. "*Tilingde yorumasu begler sözi/meger edgölükte adın ay kozi*" "Ey kuzum iyilikten başka bir maksatla ancak beylerin kullanabilecekleri sözleri ağzına alma".

Fiil cümlesinde dolaylı tümleç görevindedir. Teggü ermez *tapugda adın* (1380) "İbadette gayretli ol, günahattan sakın".

-de artuk: "-den başka, -den fazla" anlamlarına gelir. art- fiilinden yapılmış isimdir¹⁶.

Olumsuz fiil cümlesinde dolaylı tümleç oluşturan sıfat tamlamasının tamlananıdır. "*Öküş sözde artuk asığ körmedim.*" (171) "Çok sözden fazla fayda görmedim."

-de aşnu: Gabain ve Brockelmann aşnu'yu aşın-u şeklinde zarf-fiil olarak kabul etmişlerdir ki doğrudur¹⁷. -den önce anlamı verir.

Olumsuz fiil cümlesinde zaman bildiren zarf tümleci oluşturmuştur. "*Aytmazda aşnu sözünğ söyleme*" (960) "Sana sorulmadan söz söyleme".

Fiil cümlesinde zaman bildiren zarf tümleci oluşturur. "*Katilmazda aşnu sınağıl kişig*" (1304) "İçli dışlı olmadan önce insanı tecrübe et".

¹⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 3.

¹⁶ a.g.e., s. 7.

¹⁷ a.g.e., s. 10.

-de basa: Gabain ve Eckmann'ın çekim edatları arasında göstermediği fakat Hacıeminoğlu'nun bas- fiil kökünden -a zarf-fiil eki ile teşkil ettiğini söylediği bu edat "-den sonra, -den öte" anlamlarına gelmektedir¹⁸.

Fiil cümlesinde z.b. zarf tümleci oluşturur. "*Ölümde basa* kör iki yol küder" (6179) "*Ölümden sonra insanı iki yol bekler*".

-de beru/biri: (berü/birü/beri/biri < ber-ü?, ben-rü?) Türk dilinin ilk yazılı metinlerinden zamanımıza kadar bütün sahalarında görülen bir çekim edatı ve mekân zarfıdır. Menşei bakımından hem ber-ü şeklinde bir zarf-fiili, hem de be-rü şeklinde cihet eki ile yapılmış bir ismi düşündürmektedir¹⁹.

İsim cümlesinde zarf tümleci görevinde edat grubunun isim kısmını oluşturur. "*Tümen yılda berü* tul erdim tulas" (84) "Ben, binlerce yıldan beri dul idim."

Fiil cümlesinde zarf tümleci konumunda. "Bularnı *katıg sev köngülde berü*" (4338) "Bunları pek çok ve gönülden sev"

-de kidin: A.Von Gabain'in çekim edatı olarak almadığı kidin çekim edatı -den sonra, -den öte, arkada, batıda, öte tarafta anlamlarına gelir. En kuvvetli ihtimal, ki-'nin bir fiil olduğudur²⁰.

İsimlerle kullanılışı çok azdır.

Soru cümlesinde zarf tümleci durumundadır. "*Öküşlög ne aşgı ölümde kidin*" (6333) "*Ölümden sonra bolluğun faydası nedir?*".

Fiil cümlesinde edat grubu, cümlenin z. zarfı görevindedir. "*Ölümde kidin* teñgri itsü işim" (6077) "Tanrı ölümden sonraki işlerimi düzene koysun"

-de kodı/kodı/koyı: -den aşağı, -a doğru anlamında bir mekân zarfıdır. Gabain'e göre kod- fiilinin kod-ı zarf-fiil şeklidir. Bu kanaat dilciler arasında yaygındır²¹.

Şartlı fiil cümlesinin zarf tümlecini oluşturan ayrılma grubunun 1. unsurudur. "*Özüñgde kodı* al kişi alsa sen" (4479) "Evleneceksen kendinden aşağı derecede biri ile evlen".

Kişi alsa *özde kodı* al köni (4481) "Evleneceksen kendinden aşağı biri ile evlen". Yukarıdaki örnekte olduğu gibi zarf tümlecini oluşturan ayrılma grubudur.

-de naru/narı "-den sonra, -den itibaren, bir yana, sonra, başka" anlamları vardır. Eski Uygur metinlerinde karşılaştığımız bu edat²² (n: 11/138, 11/139) Karahanlı devri metinlerinde de görülen cihet bildiren bir edattır. Kelimeyi yapı bakı-

¹⁸ a.g.e., s. 12.

¹⁹ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 14.

²⁰ a.g.e., s. 57.

²¹ a.g.e., s. 59.

²² Cevdet Şanlı, *Eski Türk Şiiri* (Basılmamış Doktora Tezi), s. 379.

mından çeşitli şekillerde izah etmek mümkündür. Türkçede kelime başında n- sesi bulunmadığına göre, buradaki n- ya "arı" sözüne sonradan eklenmiştir ya da Uygurcadaki *naru* bizim henüz bilmediğimiz bir sebeple *naru* şeklinde oluşmuştur²³. (Bu ses "n" değil "ng"dir. ngaru'nun daha sonra heceleme hatası ile kelime hâline gelmesi söz konusudur.)

Fiil cümlesinde zarf konumundadır. "*Bu künde naru sen kıyılma tapın*" (597) "Bu günden itibaren sen dürüslükle hizmete başla" (künde: her gün, günden güne, daima anlamında kullanılıyor).

Bu edat grubu, fiil cümlesinde nesnedir. "*İkide naru barça yilkı sanı*" (3218) "Bu ikisinden başkasını hep hayvan olarak kabul et."

-de oza/uza: (önce, -den önce, -den beri) oz- geçmek fiilinin zarf fiil şeklidir. Daha çok mekân zarfı olarak kullanılır²⁴.

Fiil cümlesinin zaman zarfıdır. "Uğan bir bayat ol *ka muğda oza*" (B-I) "Her şeyden önce kadir ve bir olan Tanrı gelir."

İsim cümlesinde zaman zarfıdır. "Tapuğçı hakı bar *tapuğda oza*" (2957) "Hizmetkârın hizmete başlamadan evvel bir alacağı var."

-de öngi: "Öng-" -den önce, -den başka anlamlarına gelen zaman ve mekân zarfıdır²⁵. Fiil cümlesinde zarf tümleci teşkil eden bir edat grubu meydana getirmiştir. "Ukuşuğ adır tuğ *biligde öngi*" (1833) "Aklı bilgiden başka bir şey olarak ayırdın".

Olumsuz fiil cümlesinin zarfıdır. ", "Tünek içre bolmaz *saşınçta öngi*" (5185) "Zindan içinde endişeden başka bir şey bulunmaz"

İsim cümlesinin dolaylı tümlecini teşkil eder. "Baka körse bilgi *biligde öngin*" (4355) "Dikkat edersen birisinin bilgisi diğerininkinden farklıdır." (Bilgi bilgiden farklı anlamında).

-de ötrü: ötürü< ötür-ü "-den sonra, -den dolayı, sebebiyle "ötür- "geçirmek" mastarından zarf-fiildir. Yalın hâl ile çıkma ve vasıta hâli ile kullanılmıştır²⁶.

Fiil cümlesinin sebep bildiren zarf tümlecini oluşturan edat grubunun tamlayanıdır. "*Ogul kızda ötrü* ata yir etin" (1166) "Oğul kızdaki dolayı baba daima eziyet çeker." (1 tane örneğe rastladık)

-de kayu: (soru edatı) Hani, hangi, nerede, nereden anlamlarına gelen bir soru edatıdır.²⁷ Bununla ilgili bir tek örneğe rastlanmıştır.

²³ Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 64.

²⁴ a.g.e., s. 66.

²⁵ a.g.e., s. 69.

²⁶ a.g.e., s. 70.

²⁷ a.g.e., s. 275.

İsim cümlesinde özne olan ayrılma grubudur. "*İkide kayu erki bargu yolum*" (6179) "İkisinden hangisi benim yolum olacaktır".

Zamirlerle

Bulunma hâlinin çıkma hâli yerine kullanılması, zamirlerle, isimlerle olan kullanımdan çok daha fazladır:

-de adın:

İsim cümlesinde özne grubu olan isim tamlamasının tamlayanını teşkil eder. "*Seniñde adın yoq sıgıñgu idim.*" (5125) "Senden başka sığınacak rabbim yok".

İsim cümlesinde zarf tümleci olmuştur. Edat grubunun isim unsurunu teşkil eder. "On iki ükek ol *bulurda adın*" (138) "Bunlardan başka bir de on iki burc vardır."

İsim cümlesinde nesne durumundadır: "*munıgda adınsıg yime bar adın*" 3376 (bunun başka türlü bir şekli de var).

-de basa:

Şahıs Zamirleriyle:

Fiil cümlesinde zaman bildiren zarf tümlecini oluşturan edat grubunun tamlayanıdır. "*Sarıg kelge minde basa sen anun*" (6175) "Benden sonra sana gelecektir, sen hazırlıklı bulun."

Şartlı fiil cümlesinde dolaylı tümleç konumunda isim tamlamasının tamlayanını oluşturur. "Törütür ödinde köñgöl birmese / tilekke tegümez bu *anda basa*" (1821) (Tanrı yaratırken gönül vermezse, insan hiçbir (bundan başka) dileğine erişemez).

Fiil cümlesinde özne konumunda aitlik grubunu oluşturur "*Seniñde basaki sangı çık tiyür.*" (5184) "Senden sonrakiler sona çık der".

İsim cümlesinde zaman bildiren zarf tümlecini oluşturur. "*Biziñde basa tir ki yigli olar*" (5341) "Bizden sonra bu sofradan yiyecek olan onlardır."

Fiil cümlesinde zarf tümleci görevindedir "*Anıñda basa boldı ikinç oñgay*" (132) "Ondan sonra ikinci olarak müşteri gelir".

Not: basa edatıyla kullanılan tek bir isim örneğimiz varken, zümirlerle kullanımı çok yaygındır. Bunların çoğunluğu da ilgi hâli ile birlikte kullanılmıştır: "*meniñde basa*", "*seniñde basa-basaki*", "*anıñda basa* (12 tane)", "*biziñde basa*", "*munıñda basa-basası-basaki*" şekilleri görülmektedir.

İşaret Zamirleriyle:

Fiil cümlesinin zarf tümlecidir. *bularda basası* çığaylar turur. (4469) "Bunlardan sonra fakirler gelir."

İsim cümlesinde zarf tümleci konumundadır.

"Ali erdi *munda basakı talu* (57) "Ondan sonra, seçkin, cesur, yiğit kahraman ve akıllı Ali vardı".

-de berü/biri:

Fiil cümlesinde zarf tümlecidir. "*Onlarda berü* tut bu ödke tegi / Ne yaŋlıg eren koptu begler begi" (6392) "Onlardan itibaren bugüne kadar dünyaya ne türlü insanlar ve ne kadar beyler beyi geldi".

-de biri şeklinde kurulmuş cümlelerin çok büyük bir kısmı isim cümleleridir. "Bularda biri", "olarda biri" şeklindeki kuruluşlar özne konumundadır:

"*Bularda birisi* biringe yağı" 144 (bunlardan birisi birine (birbirine) düşman).

"*olarda biri* savçı urğı turur" 4337 (bunlardan biri Peygamberin neslidir).

"*Olarda biri* bu ayayın eşit" 5724 (onlardan biri şudur, dinle, sana söyleyeyim). gibi.

Not: Bulunma hâli ekinin ayrılma hâli yerine kullanılması durumunda, yanında yer alan edatlardan "berü" yeri "biri" şeklinin kullanıldığı durumların hepsi zamirlerle beraber olan durumlardır. İsimlerle kullanımına rastlanmamıştır.

-de kidin:

Kelimenin mana itibariyle cümlede üstleneceği görevin zaman bildiren zarf tümleci olacağı aşikârdır. Kidin edatıyla da en çok şahıs zamirleri, iyelik ekleriyle kullanılmıştır: (En çok "meniŋde kidin", ardından "seniŋde kidin" ve "özüŋde kidin")

Fiil cümlesinde zaman bil.zarf tümleci olur. "*Özümdede kidin* bu sözüm kalsunı" (6086) "Ben gittikten sonra (benden sonra) bu sözde bende kalsın.

Fiil cümlesinde özne teşkil eden isim tamlamasının tamlayanıdır. Aynı zamanda sıfat fiil grubunda zaman bildiren zarf tümlecidir. "Tilekim bu ol maŋga tapguçı/Bayup kalsa *minde kidin* kalguçı" (3023) "Benden sonra yaşayacak olan hizmetkârlarım sıkıntı çekmesinler."

-da naru:

Fiil cümlesinde zarf tümleci oluşturur. "Tapındı bu ay toldu *anda naru*" (607) "Bu Ay Toldu o günden itibaren hizmete başladı."

Not: "anda naru" şeklinde bulunma ekinin çıkma hâli yerine kullanılmasına çokça rastlanmaktadır (9 tane)

Fiil cümlesinde özneyi teşkil eder. "*Muniŋde narusı* uda birgüçi" (4147) "Diğer hizmetkârlar bunlara tabi olurlar" (diğer: bundan başka).

İsim cümlesinde zam.bil.zarf tümlecisi: "Bu yirke tegi ol tapuğçı kurı / *munı-
nġda naru* yok ağırlık kurı" 4070 (Bundan sonra onlar için artık bir yükseliş dere-
cesi yoktur.)

İsim cümlesinde öznedir: "*munı²⁸nġda narukı* neçe egri ol" 4876 (Bundan baş-
kası hep eğri yoldur).

-de oza/ uza: Zamirlerle kullanımı isimlerle olan kullanımlardan çok daha fazladır. Dikkat çeken durum iyelik hâli ile kullanımların yoğunluğudur.

Dönüştürme zamiri ile: Fiil cümlesinin zaman zarfı olmuştur: "Köçünġni özü-
nġde oza ıd burun" (5178) "Göçünü kendinden önce gönder".

İşaret zamiri ile: Olumsuz fiil cümlesinin zaman bildiren zarf tümlecidir. "*Mu-
nı²⁸nġda oza* barmadım men aġgar" (4993) "Bundan önce ben ona gitmedim."

Şahıs zamirleriyle: Fiil cümlesinin öznesini teşkil eden aitlik grubunu oluşturu-
r: "*Seni²⁸nġde ozakı* tüşüp keçtiler" (5177) "Senden evvelkiler oraya uğrayıp geçti-
ler".

Fiil cümlesinin özne grubunu teşkil eden sıfat - fiil grubunun zarfıdır. "*Bizi-
nġde ozakı* kutu barguçı /yidi todtı kandı ölüp yatguçı" (5339) "Bizden önce gelen
ve şimdi ölüp giden nesiller ondan yedi, doydu ve kalktılar."

-de singar/singar: -den yana, cihetine, tarafına manalarına gelir ve Eski Türk-
çeden sonra Karahanlı ve Harezmi sahalarında çekim edatı olarak nadiren kulla-
nılmıştır. Kelimenin oluşumu hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir.
Ancak bünyesinde bir -garu ekini taşıdığı muhakkaktır²⁸.

Fiil cümlesinin zarf tümlecini oluşturan ayrılma grubudur. "Tusulmaz kişig kıl
özünġde singar" (5538) "Faydasız kimseyi kendinden uzak bulundur."

-rak/-rek karşılaştırma sıfatlarıyla:

Bağlama edatlarıyla bulduğumuz örneklerden sonra bulunma hâli ekinin
çıkma hâli yerine en sık kullanıldığı durum, karşılaştırma sıfatları ile kullanıldıkları
zamandır. *Kutadgu Bilig*'de bununla ilgili pek çok örnek bulunmaktadır.

İsimlerle:

Fiil cümlesinde nesne olarak görev yapmakta olan sıfat tamlamasının tamlaya-
nıdır "Şekerde süçigrek söz ıdım saġga" (3913) "Sana şekerden daha tatlı söz gön-
derdim".

Fiil cümlesinin zarf tümlecini oluşturmaktadır. "*Saġızganda sakrak* kerek tutsa
öz" (2313) "Kendisini saksığandan daha ihtiyatlı tutmalı".

²⁸ Necmetün Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, s. 81.

İsim cümlesinde yüklemi oluşturur. "*Kişide bağırsak öz işke özi*" (516) "İnsanın kendisi kendi işine başkasından daha yakındır."

Yüklemi edat grubu olan ismin cümlesinde sıfat tamlamasıdır. "*Bağırda yakınrağ yürek kanı teg*" (2610) "Bağırdan daha yakın yürek kanı gibidir."

Zamirlerle:

Soru cümlesinde özne teşkil eden sıfat fiil grubunun tamlayanıdır. "*Seniñde bütünrek adın kim bolur?*" (4946) "Senden daha inanılacak bir insan bulunur mu?"

Soru cümlesinin zarf tümlecini oluşturan sıfat tamlamasının tamlayanıdır. "*Özinde bağırsak bolur mu sakın*" (517) "Düşün, insana başkası kendisinden daha candan olabilir mi?"

İsim cümlesinin zarf tümlecidir. "Tanrının benden daha kötü kulu" isim tamlamasının tamlananı sıfat tamlamasıdır. Bunun da tamlayanıdır. "*Meniñde yavuzrağ bayatım kulu / men ök men ay ilig tilese kalı*" (5120) "Ey hükümdar, Tanrının benden daha kötü kulunu istersen o yine benim." (bk. sonuç)

Diğer Karşılaştırma Sıfatlarıyla:

İsimlerle

Fiil cümlesinde zarf tümlecini oluşturan sıfat tamlamasının tamlayanıdır: Tili bolsa yumşak *şekerde süçig* (2475) "Dili yumşak ve şekerden daha tatlı olmalıdır."

Soru cümlesinde özneyi teşkil eder. Sıfat tamlamasının tamlayanıdır: Negü bar ajunda *biligde küsüş* (260) "Dünyada bilgidен daha aziz ne var?"

Olumsuz fiil cümlesinde zarf tümleci oluşturan sıfat tamlamasının tamlayanıdır: *Öküş sözde artuk* asığ körmedim (171) "Çok sözden fazla fayda görmedim".

İsim cümlesinin yüklemine oluşturan sıfat tamlamasının tamlayanıdır: Firak kadguları *tenğizde batıg* (6203) "Firakın kaygıları denizden daha derindir"

Olumsuz isim cümlesinde nesneyi oluşturan sıfat tamlamasının tamlayanıdır: Kişi *yılıkıda mığa* ermez ay beg (2975) "Ey hükümdar, insan hayvandan daha aşağı bir mahlûk değildir."

Zamirlerle:

İsim cümlesinde yüklemi oluşturan miktar zarfıdır: *Meniñde yüz üsteng* anıng erdemi (3150) "Onun erdemi benimkinden yüz misli fazladır."

Fiil cümlesinin dolaylı tümlecini oluşturan işaret zamiridir: *Bularda enğ üstün* sekentir yorur. (131) "Bunlardan en üstte Zuhâl dolaşır".

Şart cümlesinde nesneyi oluşturan ayrılma grubunun tamlayanıdır: *Seniñde ulug* aşka sunsa elig (4596) "Senden büyük yemeğe başladıktan sonra sen elini uzat" (senden ulu aş a elini uzatsa).

Bu örnekleri bir hayli çoğaltabiliriz.

Deyimleşmiş Olanlar:

*Kutadgu Bilig'*de bulunma hâli ekinin çıkma hâli yerine kullanılışlarında pek çok deyimleşmiş kelime grubuna tesadüf ettik:

Vefa kılgu ermez bu dünya bilin / *Keçer dünyada* öz azıkiñ alın (1441) "Bil ki bu dünya sana vefa edecek değildir. *Bu geçici dünyadan* sana lâzım olan azığı al."

Kılıç kan tamuzsa begi il alır / *Kalemde kara tamsa* hem (2515) "Kılıç kan damlarsa memleket alır, *kalemde mürrekkep damlarsa* altın gelir."

Keçer kün içinde kereking alın (5162) "*Geçici günler içinden* ancak lüzumlu olan şeyleri al."

Kiminğ oğlu kalsa atada kidin / *Atama anı sen tirigde adın* (3374) Öldükten sonra evlâdı kalan bir baba için *yaşamıyor* denilemez." (Dirilikten ayrılmış: yaşamıyor)

Ajun tezgünür ilde arkış yorup (5367) "Kervanların *diyar diyar* gezerek dünyayı dolaşır." (İlde: diyar diyar, ilden ile)

Bu künlerde bir tün (5953) "*Günlerden bir gün*".

Bu künki kününğde yarınkı kününg / *Barı edgü bolsun yarınkı tününg* (5307) "Bugünkü gününden yarınkı günün ve geçen daha iyi olsun".

Yanut kılsa bolmaz *canında öngin* (2819) "Buna karşılık icabında *canını feda eder*".

Not: Tilge kelimesiyle çok çeşitli deyimler eydana getirildiğini görüyoruz:

Sanga kadgura *tilde kesmez sözüm* (3326) "İşte ben seni daima merak ediyorum, *dilimden düşürmüyorum*"

Tapug atı *tilde atamasa* at (3358) "İbadet ve zikir *dilden düşmemelidir*".

İki türlüğ ad ol bu *tilde yorur* (238) "İnsanların *dillerden düşmeyen* iki türlü adı vardır".

Bu kün ol iligke bağırsaklıkın / *Dua tilde kesmez* ne köngli yakın (5838) "Bugün o hükümdara, muhabbet ve ihlâs ile daima dua etmektedir (*dua dilinden düşmez*).

Tarıñı bu turur kör ölüğli et öz / *Ölümüg unıtıp kodur tilde söz* (6074) "Şaşılacak şey şudur ki, fâni vücut ölümü unuttur ve bunun *lafını bile etmez*."

Nelük *tilde körksüz* yorur bu sözüng (1082) "Niçin böyle *nahoš* şeyler söylüyorsun?"

Meger *tilde tengsiz* yorutsa sözin (4340) "Ağızlardan yakışksız bir söz çıkmadıka."

Ayrılma Fonksiyonunda Kullanılan Bulunma Hâlinin Üstlendiği Anlam İlgileri

İsmin -den durumu (ablatif) ismi fiile bağlayan ve genellikle fiilin kendinden uzaklaştığını, ayrıldığını belirtmek üzere ismin girdiği durumdur ve ismin -e durumunun karşıtı gibidir. -den durumu genellikle fikrin çıkıp uzaklaştığı yeri gösterir ama, bunun yanı sıra onun her çeşit kelime arasında türlü anlam ilgileri kurduğu da görülmektedir²⁹.

1. Öncelikle çıkıp uzaklaşmayla ilgili örneklerimize bakalım:

Fiil cümlesinin dolaylı tümlecidir: Yaşık örledi *yırde* koptu toğı (4893) "Güneş yükseldi, yerden toz kalktı".

Fiil cümlesinde bağama grubunu oluşturan isim tamlamasının tamlayanı, "Oradan aldığı" sıfat-fiil grubunun tamlayanı, aynı zamanda ayrılma grubudur. Hazine kur *anda* sen almış neñin (5487) "Oradan oldığın servetle sen hazine kur".

2- Bir varlığın ya da bir sayının bir cinsle ilgisini gösterir (K.B.deki bulunma hâli ekiyle yapılmış çıkma hâli kullanımlarında yoğunluk sırası çıkıp uzaklaşma manasından sonra bu maddede görülür).

Fiil cümlesinde dolaylı tümleçtir: *Kişide* yırayı ajunda yiteyi (6572) "İnsanlardan uzaklaşarak dünyadan silinip gideyim".

Fiil cüm.de dolaylı tümleçtir (her iki cümlede de): Begin *kulda* adra bilümez özüm/çığayığ bayında seçümez közüm (4724) "Ben orada beyi kuldan seçemiyorum, gözüm fakiri zenginden ayırt edemiyor".

Fiil cümlesinde dolaylı tümleci oluşturan sıfat tamlamasının tamlananıdır: *Uvutsuz kişide* yırak tur yırak (2205) "Hayasız adamdan uzak dur uzak".

Şartlı bileşik cümlede özneyi oluşturan ayrılma grubunun tamlayanı olan işaret zamiridir: *Blarda* kayu buldı erse bilig / Olar urmuş öd kün ajunka elig (251) "Bunlardan hangileri bilgiyi buldu ise, onlar zamaneye ve dünyaya hâkim olmuşlardır".

Fiil cümlesinde nesne grubunu oluşturan ayrılma grubudur: *Bularda* talusin ayayın sañga (4490) "Bunlardan hangisinin daha iyi olduğunu sana söyleyeyim."

3- Bir ismi bir fiile sebep düşüncesiyle bağlar:

²⁹ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, s. 113.

İsim cümlesinde nesneyi oluşturan isim-fiil grubunda dolaylı tümleçtir: *Bularda* kayu erse aş suv yigü/ Anı teñgle bargu azu barmağı (4578) "Bu (ziyafetlerden) hangisine gitmek ve hangisine gitmemek icap ettiğini bilmek lâzımdır."

Olumsuz fiil cümlesinde dolaylı tümleci oluşturan işaret zamiridi: *Asıg bolmaz anda ay köngli tirig* (3691) "Ey günlü diri, hangi işi gönül beyenmezse o işten fayda gelmez".

4- Bir ismi bir fiile miktar düşüncesiyle bağlar:

Fiil cümlesinin dolaylı tümleç olan isim tamlamasının tamlananıdır: *Bu yañgılg tapuğda yıraktur sañga* (4149) "Bu nevi hizmetlerden sen uzak dur".

Olumsuz fiil cümlesinin dolaylı tümlecini oluşturan isim tamlamasının tamlayanıdır. -doğru söz- sıfat tamlamasının da tamlananıdır: *Köni sözde taşdın sözüg söz time* (6622) "Doğru sözden başkasına söz deme".

Fiil cümlesinin dolaylı tümlecidir: *Tusulmaz kişig kıl özünğde sınıgar* (5538) "Faydasız kimseyi kendinden uzak bulundur".

5- İki kelimeyi üstünlük düşüncesiyle bağlar:

Fiil cümlesinde zarf tümleci oluşturan ayrılma grubudur: *Kişilerde üster kamug iş önür* (2451) "Herkesten üstün olur ve her işi başarır".

6- İsmi fiile zaman düşüncesiyle bağlar:

Fiil cümlesinde zarf tümleci olur: *Sakinç keçse ahır tüpinde sevinç* (1549) "Keder geçer ve arkasından sevinç gelir".

Fiil cümlesinde zarf tümleci oluşturan sıfat-fiil grubunun dolaylı tümlecidir: *Ķapuğda kirürde onğunğ aşnu mañg* (4057) "Kapıdan girerken önce sağ ayağını at".

Olumsuz fiil cümlesinde zarf tümleci oluşturan zarf-fiilin dolaylı tümlecidir: *Kişide yırak bolmagınca kadaş/ bayat tapğıñga tegse bolmaz adaş* (4806) "Ey kardeş, insanlardan uzaklaşmadıkça Tanrıya ibadetle meşgul olunamaz".

7- İzlenecek yönü belirtmek üzere ismi o fiile bağlar:

Fiil cüm.de dolaylı tümleçtir. Bu bilging bile öz başunğ tezginür/ Bilümez özüngni özünde yıra (6610) "Kendisini bilmeyen kendini kendinden uzaklaştırır."

Fiil cüm.de dolaylı tümleçtir. *Kişide yıradıng* (3327) "İnsanlardan uzaklaştın".

Bulunma hâlinin ilgi hâlinin yerine kullanılması:

Karahanlı döneminde bulunma hâli ilgi hâli yerine sıkça kullanılmıştır.

Biliglig ukuşlug ajunda yigi (B12) "Bilgili anlayışlı dünyanın ileri gelenleri"

Bular ol *ajunda* kör at iltüçi (4431) "Dünyanın her tarafına adını ulaştırın bunlardır:

Tiler erdim emdi sini teg kişi/ Bayat birdi arzu ay *erde başı* (752) "Ben de senin gibi şimdi insan arıyordum ey insanların ileri geleni".

Sakıntı köy Ay Toldu erdemleri/ Ayur ay diriga ol *erde eri* (1574) "O zaman Ay Toldu'nun faziletlerini hatırladı ve -Ah yazık, o erler eri idi- dedi (eksik gen.)

Bayat birü tevfik aya *erde yig* (5854) "Ey insanların iyisi Tanrı sana tevfik ihsan etsin".

Kör alp er kötürse yaşın teg temür/ Azıglıg *erenlerde* teşlür tamur (3041) "Cesur kahraman adam yıldırım gibi kılıç sallarsa azılı muhariplerin damarı patlar".

Çerigde bir ança busuğka kirür (2370) "Askerin bir kısmını pusuya yatur."

Yavuzda yavuz va'de kaygan bolur (5077) "Kötülerin kötüsü verdiği sözden dönen kimsedir.

kanı ol bu dünya nengin turgüçi/nengi birle *yirde kodı* barguçı (4713) "Bu dünya malını toplayan ve malı ile birlikte yerin dibine geçen insan nerede".

Bulunma hâlinin yönelme hâli yerine kullanılması:

Yusuf ulug has hacib tib atı çavı *ajunda* yayılmış turur. (A28) "Yusuf ulu has hacib olarak adı ve şöhreti dünyaya yayılmıştır."

Ajunda çavı bardı hakan küsi (102) "Hakanın namı şanı dünyaya yayıldı".

Ajunda ne yañıglıg eren toğdı kör. (234) "Dünyaya nice erler geldi düşün".

Bulunma hâlinin yükleme hâli yerine kullanılması:

Tegürse anı bulmasa *yüzde* çıg (2807) "O, bunu yüzünü ekşitmeden yerine getirmelidir".

Yanut kılsa bolmaz *canında* öngin (2819) "Buna karşılık icabında canını feda eder".

Bulunma hâlinin ile edatı yerine kullanılması:

Kim evlik alayın tise *törtte* taş (4486) "Evlenmek isteyen kimseler şu dört nevi kadın ile evlenirler".

Ölüp tüşse *kafirde* bolmaz ölüm (5485) "Kafirler ile dövüşürken ölmek ölüm değildir."

Bulunma hâlinin için edatı yerine kullanılması:

Munıngda enğ aşnu ilitçü kerek (5497) "Bunun için ilk önce memleket düzene girmeli.

Bulunma hâlinin bildirme hâli yerine kullanılması:

Çayı tagda yügrür üngürde evi (6155).

Sonuç: Bulunma hâli ile ayrılma hâlinin görev aktarımına Karahanlı Türkçesinde oldukça sık rastlamaktayız. Hemen her isim ve zamirin bu aktarıma girmesi söz konusu olmakla beraber, zamirlerin bu görev aktarımına daha çok meyilli olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin: "basa" edatı ile görülen görev aktarımı durumu sadece iki yerde "ölümde basa" şeklinde isimlerle karşımıza çıkmaktayken, zamirlerle kullanımı çok yaygındır. "Biri" edatı da sadece zamirlerle birlikte görülmektedir.

Çekim edatları isimlerde bulunma hâl eklerinin ayrılma durumuna girmesi için en elverişli ortamı sağlamıştır. Özellikle zamirlerle ve bunların iyelik ekleri ile kullanımları dikkati çekmektedir.

Bunu sıfatlarla kullanımlar takip eder. En çok karşılaştırma sıfatlarıyla yapılan görev aktarımı diğer niteleme sıfatlarıyla da varlığını hissettirmektedir: -rak, -rek karşılaştırma sıfatlarıyla birlikte kullanılan pek çok örneğimiz vardır. İsimlerle de zamirlerle de kullanımı çok yaygındır. En çok "bağırsak" sıfatıyla kullanıldığını görürüz, onu "yigrek" takip eder. "usalrak", "uluğrak", "isizrek", "katıgrak", "azizrek", "bedükrek", "sakrak", "yavuzrak", "yitigrek" sıfatlarıyla kullanılmış örneklerle rastlamaktayız.

Bulunma hâli ekinin ilgi hâli yerine geçmesi olayı da oldukça büyük bir yekun tutmaktadır. Burada dikkatimizi çekebilecek durum; özellikle bazı isimlerin bu durumu tercih etmiş olmasıdır: "ajun", "er", "eren", "budun", "kişi", "il", "bu" işaret sıfatı olan kelimeler yaptıkları isim ve sıfat tamlamaları ile ilgili ekini almış bulunmaktadırlar.

Bu hâl eklerindeki görev aktarımı konusunda fiillerle bir bağlantıları olup olmaması konusunda herhangi bir yargıya varmak mümkün olmamıştır. Ancak bazı kelimelerin bazı ekleri sürekli olarak tercih ettikleri görülmektedir: "kamugda" kelimesi sürekli olarak ayrılma hâli görevindedir, "ölümde", "közde", "özinde", "özüngde" kelimeleri de aynı durumdadır. "munda" işaret zamiri değişik şekillerde kullanılmıştır ancak, ayrılma hâli yerine kullanılanların hepsi derecelendirme sıfatı görevindedir.

Bazı kelimeler ise bulunma hâli eki ile ayrılma hâli görevini hiç almamışlardır: "özde", "ödte", "yağıda", "ilde", "kayuda", "tüşde", "köngülde" (3 yerde ayrıl.hâlinde), "kökte" (2 yerde ayrıl. görevinde) "yirde" (41 yerde bul., 4 yerde ayrıl., 1 yerde ilgi hâli yerine kullanılmıştır).

"Künde" kelimesi her gün, günden güne, daima anlamlarında deyimleşmiş olarak kullanılmakta, "tilde" kelimelerinin de tamamı deyimleşmiş bulunmaktadır.

Hem isim hem fiil cümlelerinde cümlelerin bütün unsurlarında yer alabilmektedir. Bu konuda herhangi eğilim tespit edilememiştir. Ancak doğal olarak ayrılma hâli ekinin zarf tümleci ve dolaylı tümleç görevlerinde çok daha sık bulunduğunu görmekteyiz.

KAYNAKÇA

- "Eski Türkçe" (Çeviren: Mehmet Akalın), 1988, *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara: TKAE, yay.,
- Akalın, Mehmet (1988), *Tarihi Türk Şiveleri*, Ankara: TKAE yay., s. 153.
- Arat, R. Rahmeti (1979), *Kutadgu Bilig (İndeks)*, TKAE İst.
- Bayraktar, F.Sibel, *Kutadgu Bilg'de İsim ve Zamir Çekim Ekleri* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Caferoğlu, Ahmet (1984), *Türk Dili Tarihi, (I. II)*, Enderun Kitap Evi.
- Cemiloğlu, İsmet (1994), *14. yy.'a Ait Bir Kıyas-ı Enbiya Nüshası Üzerine Sentaks İncelemesi*, Ankara: TDK, yay.
- Ediskun, Haydar (1992), *Türk Dilbilgisi (Ses Bilgisi, Biçim Bilgisi, Cümle Bilgisi)*, İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Emre, A. Cevat (1988), "*Türkçede Cümle: İsim Cümlesi*," *TDAY Belleten*, 1955, Ankara TDK yay.
- Ergin, Muharrem (1988), *Türk Dilbilgisi*, Boğaziçi yay.; Arat, R. Rahmeti (1988), *Kutadgu Bilig (Çeviri)*, Ankara: TTK yay., 4. Baskı.
- Gabain, Annemarie von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, Çev. Mehmet Akalın, Ankara: TDK yay.
- Gencan, T. Nejat (1971), *Dilbilgisi*, İstanbul: TDK yay.
- Göğüş Beşir, "*Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümleciğe Bağlanma Şekilleri*", *TDAYB* 1968, s. 89-142.
- Günay, Turgut (1997), *Rize İli Ağızları* Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1996), *Karahanlı Türkçesi Grameri*, TDK yay., Ankara.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, MEB yay., İstanbul.
- Has Hacip, Yusuf (1979), *Kutadgu Bilig I (Metin)*, Yayımlayan: R.Rahmeti Arat TDK yay., Ankara.
- Karahan, Leyla (1993), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ yayınları, Ankara.
- Kaya Nesrin, *Türk Dilinde İsim-Fiiller* (Yayımlanmamış Doktora tezi).
- Kirişcioğlu Fatih, *Saha Türkçesi Grameri*.
- Korkmaz, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, II. Cilt, TDK yay., Ankara 1995.

Özkan, Nevzat (1995), Uygur Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinde Hal Ekleri Görev Değişikliği, *Tuncer Gülensoy Armağanı*, Bizim Gençlik Yayınları Nu: 20, Elazı..

Şanlı, Cevdet, *Eski Türk Şiiri* (Yayınlanmamış Doktora tezi)

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi*.